इति युक्तिकल्पतरुः ॥*॥ मणिविशेषाणां लक्षणानि तत्तच्छब्दे द्रष्टव्यानि ॥*॥ काव्यालङ्कारः। स द्विविधः। शब्दालङ्कारः १। अर्थालङ्कारश्च २। तस्य लक्षणं। काव्यशोभाकरधर्म्मः। इति काव्यादर्शः॥ वैचित्र्यमलङ्कार इत्यलङ्कारसामान्यलक्षणं। वैचित्र्यञ्च भङ्गीविशेषः प्रतीतिसाक्षिकः। इति काव्यप्रकाशटीकायां महेश्वरः॥ अङ्गदादिवत् शब्दार्थशोभातिशयजनको रसाद्युपकारकोऽस्थिरधर्म्मः। इति साहित्यदर्पणं॥ अस्य विवरणं दण्डि-काव्यप्रकाश-साहित्यदर्पणालङ्कारकौस्तुभ-चन्द्रालोकोज्ज्वल-नीलमणि-काव्यचन्द्रिका-कुवलयानन्द-सरस्वतीकण्ठाभरणादिग्रन्थेषु ज्ञेयं। अलङ्काराणां मध्ये ये ये प्रसिद्धास्तेषां नामलक्षणोदाहरणानि चन्द्रालोकधृतानि तदतिरिक्तानि साहित्यदर्पणोक्तानि च लिख्यन्ते॥

अथालङ्कारनामानि	तल्लक्षणानि	तदुदाहरणानि
अक्रमातिशयोक्तिः—१	“अक्रमातिशयोक्तिः स्यात् सहत्वे हेतुकार्य्ययोः।१	“आलिङ्गन्ति समं देव ज्यां शराश्च परांश्च ते”॥१
अतद्गुणः—२	“सङ्गतानुगुणासङ्गीकारमाहुरतद्गुणं”।२	“चिरं रागिणि मच्चित्ते निहितापि न रज्यसि”॥२
अत्यन्तातिशयोक्तिः—३	“अत्यन्तातिशयोक्तिस्तु कार्य्ये हेतुप्रशक्तिजे”।३	“यास्यामीत्युदिते तन्व्या वलयोऽभवदूर्म्मिका”॥३
अत्युक्तिः—४	“अत्युक्तिरद्भुतातथ्यशौर्य्यौदार्य्यादिवर्णनं”।४	“त्वयि दातरि राजेन्द्र याचकाः कल्पशाखिनः”॥४
अधिकं—५	“अधिकं पृथुलाधारादाधेयाधिक्यवर्णनं”।५	“ब्रह्माण्डानि जले यत्र तत्र मान्ति न ते गुणाः”॥५
अनन्वयः—६	“उपमानोपमेयत्वं यदेकस्यैव वस्तुनः”।६	“इन्दुरिवेन्दुः श्रीमानित्यादौ तदनन्वयः”॥६
अनुकूलं—७	“अनुकूलं प्रातिकूल्यमनुकूलानुबन्धि चेत्।७	“कुपितासि यदा तन्वि निधाय करजक्षतं। बधान भुजपाशाभ्यां कण्ठमस्य दृढं तदा”॥७
अनुगुणः—८	“प्राक्सिद्धः स्वगुणोत्कर्षोऽनुगुणः परसन्निधेः”।८	“नीलोत्पलानि दधते कटाक्षैरतिनीलतां”॥८
अनुज्ञा—९	“दोषस्याभ्यर्थनानुज्ञा तत्रैव गुणदर्शनात्”।९	“मय्येव जीर्णतां यातु यत्त्वयैव कृतं हरे। नरः प्रत्युपकारार्थी विपत्तिमभिकाङ्क्षति”॥९
अनुप्रासः—१०	“अनुप्रासः शब्दसाम्यं वैषम्येऽपि स्वरस्य यत्”।१०	“आदाय वकुलगन्धानन्धीकुर्व्वन् पदे पदे भ्रमरान्। अयमेति मन्दमन्दं कावेरीवारिपावनः पवनः”॥१०
अनुप्रासस्तु पञ्चविधः। एकस्य लक्षणोदाहरणे उक्ते।	“अनेकस्यैकधा साम्यमसकृद्वाप्यनेकधा। एकस्य सकृदप्येष वृत्त्यनुप्रास इष्यते”॥	“उन्मीलन्मधुगन्धलुब्धमधुपव्याधूतचूताङ्कुरक्रीड़त्- कोकिलकाकलीकलकलैरुद्गीर्णकर्णज्वराः। नीयन्ते पथिकैः कथं कथमपि ध्यानावधानक्षण- प्राप्तप्राणसमासमागमरसोल्लासैरमी वासराः”॥
अपरे यथा, वृत्त्यनुप्रासः—		
श्रुत्यनुप्रासः—	“उच्चार्य्यत्वाद्यदेकत्र स्थाने तालुरदादिके”। सादृश्यं व्यञ्जनस्यैतत् श्रुत्यनुप्रास उच्यते॥	“दृशा दग्धं मनसिजं जीवयन्ति दृशैव याः। विरूपाक्षस्य जयिनीस्ताः स्तुमो वामलोचनाः”॥
अन्त्यानुप्रासः—	व्यञ्जनञ्चेद्यथावस्थं सहाद्येन स्वरेण तु। आवर्त्त्यतेऽन्त्ययोज्यत्वादनुप्रासः स एव तत्”॥	“केशः काशस्तवकविकाशः कायः प्रकटितकरभविलासः। चक्षुर्दग्धवराटककल्पं त्यजति न चेतः काममनल्पं”॥
लाटानुप्रासः—	“शब्दार्थयोः पौनरुक्त्यं भेदे तात्पर्य्यमात्रतः। लाटानुप्रास इत्युक्तः”॥	“स्मेरराजीवनयने नयने किं निमीलिते। पश्य निर्जितकन्दर्पं कन्दर्पवशगं प्रियं”॥
अनुमानं—११	“अनुमानन्तु विच्छित्त्या ज्ञानं साध्यस्य साधनात्”।११	“जानीमहेऽस्याः किल सारसाक्ष्या विराजतेऽन्तःप्रियवक्त्रचन्द्रः। तत्कान्तिजालैः प्रसृतैस्तदङ्गेष्वापाण्डुता कुड्मलताक्षिपद्मे”॥११
अन्योन्यं—१२	“अन्योन्यं नाम यत्र स्यादुपकारः परस्परं”।१२	“त्रियामा शशिना भाति शशी भाति त्रियामया”॥१२
अपह्नवातिशयोक्तिः—१३	“रूपकातिशयोक्तिः स्यान्निगीर्य्याध्यवसानतः। यद्यपह्नुतिगर्भत्वं सैव सापह्नवा मता”।१३	“त्वत्सूक्तिषु सुधा राजन् भ्रान्ताः पश्यन्ति तां विधौ”॥१३
अप्रस्तुतप्रशंसा—१४	“अप्रस्तुतप्रशंसा स्यात् सा यत्र प्रस्तुताश्रया”।१४	“एकः कृती स कृत्येषु योऽन्यं शक्रान्न याचते”॥१४
अभिधाहेतुः—१५	“अभेदेनाभिधाहेतुर्हेतोर्हेतुमता सह”।१५	“तारुण्यविलासः। इत्यत्र वशीकरणहेतुर्नायिकावशीकरणत्वेनोक्ता। विलासहासयोस्त्वध्यवसायमूलोऽयमलङ्कारः”॥१५
अर्थान्तरन्यासः—१६	“उक्तिरर्थान्तरन्यासः स्यात् सामान्यविशेषयोः”।१६	“हनूमानब्धिमतरत् दुष्करं किं महात्मनां॥ गुणवद्वस्तुसंसर्गात् याति स्वल्पोऽपि गौरवं। पुष्पमालानुषङ्गेण सूत्रं शिरसि धार्य्यते”॥१६
अर्थापत्तिः—१७	“दण्डापूपिकयान्यार्थागमोऽर्थापत्तिरिष्यते। क्वचित् प्राकरणिकादप्राकरणिकार्थस्यापतनं। क्वचित् अप्राकरणिकात् प्राकरणिकार्थस्येति द्वौ भेदौ”।१७	“हारोऽयं हरिणाक्षीणां लुठति स्तनमण्डले। मुक्तानामप्यवस्थेयं के वयं स्मरकिङ्कराः”॥ “विललाप सवाष्पगद्गदं सहजामप्यपहाय धीरतां। अभितप्तमयोऽपि मार्दवं भजते कैव कथा शरीरिणां”॥१७